Ke kříži a zpátky – cesta smiřování

Zdá se, že akt smiřování a stav smíření silně souvisí s podzimem, jako s dobou, kdy se živáčkové okolo nás ukládají ke spánku, z něhož se na jaře něco probudí a něco ne. Otázky, na kterých v létě záleželo až do hrdel a statků, se najednou zdají být méně důležité, jiné věci naopak stoupají v kurzu. Tak jako strom pouští plody a listí, i my se snažíme pustit to, co je neudržitelné, a trochu doufáme, že z toho kompostu věcí popadaných okolo nás na jaře vzejde něco nového, že vyraší proutek. To nové, oč v tuhle chvíli jde, a co dušičkovým časem a Adventem neviditelně přichází. Něco se uzavřelo, a dveře, které se možná jednou otevřou, zatím smíme jen tušit někde vpředu.

Takovým úvahám se letos o třetím říjnovém víkendu dařilo v Rovensku pod Troskami. V pátek 17. října k nám dorazil básník Petr Borkovec, jak bylo na stránkách NBL inzerováno. Od půl páté četl své verše a prózy a pak on i jeho paní vzali díl na nedělních bohoslužbách a jiném sborovém dění, jehož podobu o onom víkendu určila především přítomnost početné návštěvy z našeho partnerského sboru v Drážďanech.

Při pátečním autorském čtení zazněla Borkovcova podzimní poezie a také hojnost přebásnění z japonských trojverší *haiku* a pětiverší *waka*, které vznikly z jeho spolupráce s japanoložkou Helenou Honcoopovou. Ta haiku pojednávala hlavně o hmyzu, tedy o drobných tvorech postupujících k novému životu přes úseky zdánlivé smrti mnohem zřetelněji, než jak to dovedou lidé. Kukla vypadá jako kamínek, jako nevábný vývržek nějakého jiného živého tvora, a on se z ní po naplnění času vydere motýl. Mávne křídly a svět jako by se proměnil.

v lehýnkém vánku
z křídel prvních motýlů
jarem zavoní
rozkvetlý sad slivoní
rudé i bílé květy

Motýli žijí, pod nebem létají vzhůru. I v našich časech.

podzim už končí
pozdní motýli pijí
vodu z chryzantém

Zčeštěné japonské verše znějí pokojně. Jako by okolo nás pořád byl čas na život, jako by se nic neměnilo. Spíš to tak nebude a asi to leckdo tuší. Pár motýlů – a vážek, můr a zlatohlávků – ještě létá nad lidskými sídly, ale pod střechou se děje leccos. Petr Borkovec před tím neuhýbá.

K VEČEŘI
… když pojednou se rozzpíval
jak šerý ochořelý pták…
J. Čapek

Dvorem šerý pták,
okoralé střechy, rozštěpy komínů.
Uštknuté děti pláčí domů. Jiné,
spánek rozražený, žalují, v rukou
zkrvavělý klín. Tolik bití, napsat
dopis, bití, slyšet bití. V kotcích
divoké, tajné ramlování. V přístěnku
hovor: – Je chladno. – Zima. –
Dvůr opisuje šerý, smrtelně ochořelý pták.
Trvá. Slyším, jak trvá, napsat dopis,
trvá, slyšet, jak trvá, trvá.

Tohle je báseň o hodně starší než hmyzí překlady, vyšla v první polovině 90. let. Z úst básníka v naší modlitebně přímo nezazněla, ale připínal jsem ji na plakátovacích plochách po Rovensku a blízkém okolí k pozvánce na čtení. A je, myslím, velmi případná pro situace, do kterých naše sbory vstupují a ve kterých by měly být co k čemu. Všude kolem nás je plno bolesti, na dvorku, v domě i v lidském srdci. Všude kolem ve světě je plno bití. Zdaleka ne všechno na nás opravdu dopadá, ale mnohé k nám dolehne, ve slovech nad kávou, na internetu, v představách. I pohled na děti může vyvolat bolest. Do čeho to jenom rostou? A jak?

Verše od Josefa Čapka citované pod titulkem pocházejí z básně Zpěvák, napsané v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde byl jejich autor vězněn od roku 1942 do února 1945. Jsou to slova poznamenaná hrůzou nacistického masového vraždění. Pro poučené čtenáře v ní schází naděje a asi i krása, protože vědí, že Josef Čapek v dubnu 1945 zemřel v Bergen-Belsenu – těsně před osvobozením toho tábora Brity, anebo možná těsně po něm. Když si Petr Borkovec tyto verše půjčuje, působí, že se ta hrůza rozlévá a rozléhá po domovském prostoru, který je povědomě venkovský, náš. Po králíkárnách, po vlhkých přístěncích, po dětských pokojích s fleky na podlaze.

Na konci Borkovcovy básně stojí slovo „trvá“, které zezadu objímá všechno, co se v ní děje. Trvá psaní dopisu. Ještě nebyl dopsán, ještě je naděje, že v něm zazní proměňující slovo. Trvá umírání ptáka. Pořád tu je možnost, že jeho nemoc nebude k smrti, že tentokrát pomoc přijde včas. Trvá to všechno, co se po vsi děje. V každém okamžiku může nevábná, hnědá kukla prasknout a pak se z ní vydere něco nového, silou Ducha oživujícího to bude vytaženo – a motýl vyletí k nebesům. Však je náš Hospodin Bůh Spasitel a tedy Bůh vytahující; třetí kapitola Listu Titovi, předepsaná v Heslech jako text ke kázání na letošní Boží hod vánoční nám jako vánoční dárek klade do klína právě tohle ujištění.

Naděje na takové vytažení pro čtenáře básně – když jsme jimi právě my a čteme ji v tomto časopise a v čase, který světlem barevných žároviček teče k Betlému – může spočívat v jejím titulu. *K večeři.* Může to být pozvání, pokyn („děti, rychle k večeři, než to vystydne“) nebo nadpisek komentáře: toto je třeba říci a podržet v mysli, když za soumraku usedáme ke stolu. A když je v sobě podržíme, když se jimi necháme protknout, to jest: když se necháme protknout bolestí toho, co se děje kolem nás, budeme tou bolestí možná ve svých zvycích a obranných strategiích možná natolik rozrušení, že k nám zvenčí pronikne vedle zvuků bolesti a „tajného ramlování“ i nějaký jiný, mnohem tišší hlas. Hlas Toho, který jednou, když bylo po večeři, vzal chléb, činil díky a pak sám sebe zmařil, abychom my ve zmaru neskončili.

Sami se ze zmrzlé kukly v koutě kotce nevytáhneme. Ještě že sami nejsme.

***

Jak již bylo řečeno, po celý třetí říjnový víkend jsme se mohli těšit z přítomnosti sester a bratří z drážďanského sboru. Sestra Benigna Carstens, která tuto výpravu vedla v roli farářky, naposledy před svým odchodem do penze, dorazila spolu s bratrem Karlem Bankmannem jako první a zúčastnila se již pátečního čtení poezie. Nakonec ta drážďanská návštěva čítala jedenáct hostí, ubytovaných dílem v penzionu na náměstí, dílem ve sborovém domě, pod novou střechou, vybudovanou i z drážďanských sbírek a finančních darů. Organizace té návštěvy byla trochu hektická a zřetelně se při ní ukázaly hranice našich možností, nakonec se ale snad podařilo uspořádat vše ke všeobecné spokojenosti. A poznání vlastních limitů je vždycky dobrá věc. Veliké díky opět patří všem sestrám z rovenského sboru, zejména (v abecedním pořadí) Janě Dytrychové, Květě Fišerové, Janě Harms, Alžbětě Jaluškové, Věře Podobské a Ireně Votočkové, za veškerou práci na občerstvení a ve sborovém domě.

Součástí nedělní bohoslužby bylo česko-německé kázání opřené o Jakubovu epištolu, dramatizovaný dialog mezi velkými postavami reformace o vztahu víry a skutků v tomto biblickém textu, i poděkování sestře Benigně za dlouholetou službu, jež vedla sestra Jana Uhlířová s železnobrodskou delegací. Poté jsme se vydali ke kříži smíření na místě masakru německých válečných zajatců a civilistů 10. května 1945 (o tom kříži už se psalo v NBL 2021/2). Tam se děla krátká bohoslužba, při které sestra Benigna posloužila kázáním a Petr Borkovec biblickým čtením. Následující hovory o odpuštění a smíření ukázaly znovu, jak obtížná cesta za jakýmkoli smířením s kýmkoli obvykle bývá, a jakou roli v ní vždy hraje osobní situace a místní zakotvenost osob, které se smiřují. Tedy: jakou roli hrají ty pokoje a dvorky, intimní prostory a rodinné historie. Jakou roli pořád hraje vzpomínka na krutost, která zahubila Josefa Čapka. Zjistili jsme, že při práci smíření nelze nic zobecňovat, nic nelze ordinovat zvenčí, člověkem, který nezažil a nechápe. To, co funguje na jednom místě, na jiném žalostně selhává. Lidé berou na té práci díl jako jednotlivci, kteří ve své křivdě nesou váhu těžknoucího světa v celé její neúnosnosti. Odhodit ji nelze. Kolektivní smíření může tížit podobně jako kolektivní vina.

***

Bratr Aleš Wrana, spirituál Konzervatoře Evangelické akademie v Olomouci, který na web Evangnet.cz v poslední době přispívá podnětnými texty o kazatelských klišé, věnoval

nedávný díl toho nepravidelného seriálu „katastrofičnosti“, to znamená tomu, když kazatelé po dlouhém výčtu běd, k němuž člověka svádí stav světa i některé frekventované adventní perikopy, připojí jen kratičký ocásek o Kristu a o naději, jako když se za televizní zprávy plné zvěstí o válkách přilepí záběr na laškující štěňata. Prokládám psaní této zprávy četbou jeho textu a uvědomuji si, kolik slov o temnotách a strachu zní i v našem sboru. Cesta podzimem směrem k Vánocům mívá v posledních letech čím dál víc povahu těch televizních zpráv. Jak zabránit tomu, abychom pospolu s evangeliem zacházeli jako s tím štěnětem v televizi – roztomilým, hebkým a bezmocným?

Je jasné, že se na nás řítí různé hrůzy a je jasné, že Ježíš Kristus má moc pozvednout nás z nich a pozvat nás k naději a k dobrým koncům bez ohledu na ně. To jsou jistoty, dvě strany křesťanské skutečnosti. V diskusi pod zmíněným článkem bratr Wrana doplnil, že naším úkolem zůstává neustálé hledání středního bodu, oslího můstku anebo spíš mostu Beránkova, který nám umožní obě strany spojit a navzájem vyladit tak, aby naděje převážila. Díky třetímu říjnovému víkendu jsme si mohli uvědomit, že takovým středním bodem může být i okamžik pohledu na motýlí kuklu, jiskra společenství, která může na chvíli zřetelně zasvitnout i v blátě či pod umělými slunci pouličních lamp. Okamžik po nádechu, v němž jsme si jistí, že dosud žijeme, trváme, a že za chvilku jistě vydechneme. Možná do výkřiku, možná do úlevného pláče. Anebo ve slovech modlitby k Tomu, který jediným nám může dát sílu ke smíření.

Přebásnění japonské poezie od Heleny Honcoopové a Petra Borkovce vyšlo pod názvem *Světlušky v rukávech* v nakladatelství Dharma-Gaia roku 2024. Báseň „K večeři“ pochází ze souboru *Ochoz* z roku 1994 a nedávno vyšla v reprezentativním vydání poezie Petra Borkovce (*Básně*, Fra, 2023), které je zdarma k dispozici jako e-kniha na webu pražské Městské knihovny (https://web2.mlp.cz/koweb/00/05/10/63/97/basne_borkovec.pdf). Úvahu Aleše Wrany o temných kázáních si lze přečíst zde: https://www.evangnet.cz/673-kazatelska-klise-8211-katastroficnost

-mj-